

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI

ORIENTAL UNIVERSITETI

Jaxongir Akramov

O‘RGANILAYOTGAN MINTAQA TARIXI (XX ASR
BIRINCHI YARMIDA ARAB MAMLAKATLARI)
FANINI O‘QITISHDA O‘YINLI
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Uslubiy qo‘llanma

60220300 – Tarix (Sharq mamlakatlari va mintaqalari
bo‘yicha) bakalavriat ta‘lim yo‘nalishi uchun

Toshkent – 2026

UO‘K 94 (53)

KBK 63.3 (539=Arab)

A29

Akramov J.D. O‘rganilayotgan mintaqa tarixi (XX asr birinchi yarmida arab mamlakatlari) fanini o‘qitishda o‘yinli texnologiyalardan foydalanish [Matn]: uslubiy qo‘llanma / J.D.Akramov/ – Toshkent, 2026. 72 b.

Annotatsiya

Ushbu uslubiy qo‘llanma “O‘rganilayotgan mintaqa tarixi (XX asr birinchi yarmida arab mamlakatlari)” fanini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o‘qitishni takomillashtirish maqsadida ishlab chiqilgan. Qo‘llanmada rol o‘yinlari, tarixiy rekonstruksiya, keys-gamifikatsiya, strategik simulyatsiya va tarixiy debatlar kabi o‘yinli metodlarning nazariy va amaliy jihatlari batafsil yoritilgan. Har bir usul bo‘yicha real tarixiy jarayonlarga asoslangan ssenariylar, rol-kartalar, xarita va grafik materiallar, baholash mezonlari hamda tayyor dars ishlanmalari taqdim etilgan. Mazkur qo‘llanma talabalarda tarixiy tafakkur, tanqidiy-analitik fikrlash, qaror qabul qilish, muloqot va jamoada ishlash kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladigan to‘liq, tizimli va interaktiv o‘quv-metodik resursdir.

Annotation

This methodological guide is designed to enhance the teaching of the course “History of the Region Studied (Arab Countries in the First Half of the 20th Century)” through modern pedagogical and game-based approaches. It provides detailed theoretical and practical foundations for implementing role-playing, historical simulation, case gamification, strategic modeling, and structured historical debates in the classroom. The guide includes fully developed scenarios based on real historical events, role cards, maps, charts, visual materials, assessment criteria, and ready-to-use lesson plans. Serving as a comprehensive and interactive teaching resource, it aims to develop students’ historical thinking, analytical reasoning, communication, decision-making, and teamwork skills while deepening their understanding of early 20th-century Arab history.

Taqrizchilar

Islombek Bobojonov – Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası dotsent, t.f.f.d. (PhD)

Musurmon Xurramov – O‘zXIA “Xalqaro munosabatlar” kafedrası dotsenti,
(PhD)

Uslubiy qo‘llanma Oriental universiteti O‘quv-uslubiy kengashining 2025-yil 19-dekabrda 4-sonli qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

MUNDARIJA

Kirish.....	4
I. Fan haqida umumiy ma'lumot	6
II. O'yinli texnologiyalarning nazariy asoslari	9
III. Rol o'yinlari metodikasi	12
IV. Tarixiy rekonstruksiya	18
V. Keys-gamifikatsiya	24
VI. Tarixiy debat o'yinlari	30
VII. Mavzular bo'yicha batafsil o'yin ssenariylari	36
VIII. Rol-kartalar, vaziyatlar va topshiriqlar paketi	43
IX. Grafiklar, jadvallar va xaritalar paketi	51
X. Dars ishlanmalari, testlar va baholash turlari.....	57
Xulosa	65
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	68

KIRISH

XX asr birinchi yarmi arab mamlakatlari tarixini o‘qitish – Sharq mamlakatlari va mintaqalari bo‘yicha tarix yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan jarayondir. Mazkur davr Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika hududlarida mustamlakachilik siyosati kuchaygan, yangi davlat tuzilmalarining shakllanishi boshlangan, siyosiy elitalar o‘zgargan, milliy-ozodlik harakatlari avj olgan davr sifatida tarixiy tajribalar bilan nihoyatda boydir. Bu jarayonlarni talabalarga chuqur anglatish uchun an‘anaviy ma‘ruza va seminarlar bilan bir qatorda, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash muhim o‘rin tutadi.

Hozirgi ta‘lim jarayonida o‘yinli texnologiyalar – rol o‘yinlari, tarixiy rekonstruksiya, keys-gamifikatsiya, debat metodi – tarixiy voqealarni talabaning fikr-mulohaza yuritishi, mustaqil qaror qabul qilishi va real tarixiy vaziyatni his qilishi orqali o‘zlashtirishga xizmat qiladi. Mazkur uslubiy qo‘llanma aynan shu jarayonni ilmiy-metodik asosda yo‘lga qo‘yishga mo‘ljallangan bo‘lib, o‘qituvchilarga dars jarayonida o‘yin elementlarini unumli qo‘llash, talabalarda faollikni oshirish hamda nazariy bilimni mustahkamlash uchun amaliy tavsiyalarni taklif qiladi.

Ushbu qo‘llanma, avvalo, Oriental Universitetining “O‘rganilayotgan mintaqa tarixi (XX asr birinchi yarmida arab mamlakatlari)” fani bo‘yicha ishlab chiqilgan sillabusi hamda xalqaro pedagogik tajribalar, innovatsion ta‘lim metodlari asosida tayyorlandi. Unda dars jarayonining har bir bosqichi uchun batafsil metodik ko‘rsatmalar, o‘yinli yondashuvni qo‘llashning ilmiy-nazariy asoslari, mavzular kesimida tayyor ssenariylar, rol-kartalar, tarixiy bahs-munozaralar uchun vaziyatlar, keyslar, jadvallar va grafiklar joy olgan.

Mazkur uslubiy qo‘llanmaning maqsadi – talabalarni faqatgina tarixiy faktlarni yod olishga emas, balki tarixiy jarayonni tahlil qilishga, undagi sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlashga, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy omillarni baholashga, real hayotiy vaziyatlarda mantiqiy qaror qabul qilishga o‘rgatuvchi ilg‘or ta‘lim yondashuvlarini joriy qilishdir.

Uslubiy qo‘llanma quyidagi vazifalarni bajarishga xizmat qiladi:

Qo'llanmaning asosiy vazifalari

1. Arab mamlakatlari tarixini o'rganishda o'yinli texnologiyalarni qanday qo'llash mumkinligini izohlash.

2. Har bir mavzu bo'yicha real tarixiy holatlarga tayanib, talabalarga amaliy faoliyat imkonini beruvchi ssenariylar taklif qilish.

3. Tarixiy rekonstruksiya, rol o'yinlari, debat va keys metodlaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslarini yoritish.

4. O'qituvchilar uchun seminar va amaliy mashg'ulotlar bo'yicha puxta metodik ishlanma taqdim etish.

5. Talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, ijtimoiy-madaniy kontekstni anglash ko'nikmalarini rivojlantirish.

6. Fan bo'yicha baholash mezonlarini gamifikatsiyaga asoslangan usullar orqali takomillashtirish.

O'yinli texnologiyalarning o'rni. O'yin – bu faqat ko'ngilochar faoliyat emas; ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan, o'yin metodlari shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy faolligini oshiruvchi eng samarali texnologiyalardan biridir. Tarix fanida esa o'yin – jarayonni tasavvur qilish, voqealarni jonlantirish, tarixiy shaxslarning pozitsiyasiga kirish imkonini beruvchi noyob vosita hisoblanadi.

Rol o'yinlari orqali talabalar muayyan davlat yetakchisi, diplomat, harbiy arbob yoki xalq vakili sifatida tarixiy qarorlar qabul qiladi; rekonstruksiya jarayonida esa ular tarixiy bo'laklarni qayta tiklash orqali voqeani “yashab ko'radilar”. Keys-gamifikatsiya real tarixiy muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan bo'lsa, debat texnologiyasi talabalarni dalil asosida fikrlashga o'rgatadi.

Ushbu qo'llanmaning amaliy ahamiyati. Qo'llanmani qo'llash natijasida:

- talabalarning dars jarayonidagi faolligi oshadi,
- tarixiy matnlar chuqurroq o'zlashtiriladi,
- mantiqiy va tanqidiy fikrlash kuchayadi,
- real tarixiy sharoitda qaror qabul qilish kompetensiyalari rivojlanadi,
- o'qituvchining dars samaradorligi sezilarli oshadi.

I. FAN HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT

1.1. Fanning predmeti va o'rganish obyekti

“XX asr birinchi yarmida arab mamlakatlari tarixi” fani Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika hududidagi arab davlatlarining 1900–1945 yillar oralig'ida kechgan siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy jarayonlarini tizimli tarzda o'rganadi. Ushbu davr arab olamining global kuchlar bilan munosabatlari, mustamlakachilik siyosati, milliy davlatlar shakllanishi, arab jamiyatlarida modernizatsiya jarayonlari, ozodlik harakatlari va yangi siyosiy elitalarning paydo bo'lishi bilan ajralib turadi.

Fanning asosiy obyekti — arab mamlakatlarining XX asr boshidagi siyosiy tarixi, jumladan Misr, Iroq, Suriya, Livan, Falastin, Iordaniya, Arabiston yarimoroli davlatlari, Shimoliy Afrika (Liviya, Tunis, Jazoir, Marokash) mintaqalarida sodir bo'lgan tarixiy jarayonlardir.

1.2. Fanning asosiy maqsadi

Fan talabalarni XX asr birinchi yarmida Arab Sharqida shakllangan murakkab siyosiy-iqtisodiy jarayonlar, mustamlakachilik siyosati, xalqaro kuchlar o'rtasidagi raqobat, milliy-ozodlik harakatlari hamda arab davlatlari mustaqillikka erishish jarayonlarini chuqur tahlil qila olishga o'rgatadi.

Bundan tashqari, fan mazmuni zamonaviy tarixshunoslik yondashuvlari, mintaqaviy tahlil metodlari, manbashunoslik va siyosiy tahlil ko'nikmalarini shakllantirishni ham ko'zda tutadi.

1.3. Fanning vazifalari

Quyidagi vazifalar fan mazmunining asosiy tarkibiy qismini tashkil etadi:

1. Arab mamlakatlarining XX asr boshidagi siyosiy-iqtisodiy rivojlanish qonuniyatlarini o'rgatish.
2. Yevropa davlatlarining mustamlakachilik siyosatini tahlil qilish: Britaniya, Fransiya, Italiya ta'siri.
3. Arab mamlakatlaridagi modernizatsiya islohotlarini o'rganish: Ta'lim, iqtisod, armiyada islohotlar.
4. Milliy-ozodlik harakatlari tarixini chuqur tahlil qilish: Misr (1919), Iroq (1920), Suriya (1925), Falastin qo'zg'olonlari (1936–39).

5. Arab dunyosida paydo bo'lgan siyosiy oqimlar va partiyalar faoliyatini o'rganish: Baas, Vafd, Musulmon Birodarlar, millatchilik oqimlari.
6. XX asrning geosiyosiy o'zgarishlari fonida Arab Sharqidagi xalqaro raqobatni tushuntirish.
7. Har bir mintaqa uchun alohida manba va tarixiy faktlarni tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirish.
8. Talabalarni strategik fikrlash, tarixiy tahlil, sabab-oqibatni anglashga o'rgatish.

1.4. Fanning dolzarbligi

XX asr birinchi yarmi arab mamlakatlarining shakllanishida burilish davri hisoblanadi. Bu davrda:

- mustamlaka hududlari desentralizatsiya qilindi,
- yangi mustaqil davlatlar vujudga keldi,
- arab milliy ongining o'sishi kuzatildi,
- turli siyosiy partiyalar shakllandi,
- Buyuk Britaniya va Fransiyaning ta'siri pasaya boshladi,
- mintaqa geosiyosati tubdan o'zgardi.

Bugungi global jarayonlarni anglashda ushbu tarixiy bosqich hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda.

1.5. Fanning o'rni va roli

Ushbu fan quyidagi sohalar uchun tayanch kurs hisoblanadi:

- *Sharqshunoslik,*
- *Tarix,*
- *Xalqaro munosabatlar,*
- *Mintaqashunoslik,*
- *Geosiyosiy tahlil,*
- *Siyosatshunoslik,*
- *Manbashunoslik.*

Talabalar bu fan orqali nafaqat tarixiy faktlarni, balki arab dunyosidagi ijtimoiy tuzumlar, siyosiy tizimlar, xalqaro munosabatlar dinamikasi, iqtisodiy jarayonlar va madaniy taraqqiyotning o'zaro ta'sirini ham o'rganadilar.

1.6. Fan mazmuni

Fan quyidagi asosiy mavzulardan iborat:

1. XX asr boshida arab mamlakatlarining umumiy ahvoli
2. Mustamlakachilik siyosati va xalqaro raqobat
3. Misrda modernizatsiya jarayonlari va 1919-yil inqilobi
4. Iroq mandati va 1920-yil qo‘zg‘oloni
5. Suriya va Livanda fransuz mandat davri
6. Falastin masalasi va 1936–1939-yillardagi qo‘zg‘olonlar
7. Arabiston yarimoroli: Hijoz, Nejd, Saudiya Arabistonining shakllanishi
8. Shimoliy Afrika arab davlatlarida mustamlakachilik qarshiliklari
9. Arab dunyosida milliy ongning yuksalishi
10. Yangi siyosiy partiyalar shakllanishi va mintaqaviy o‘zgarishlar

1.7. Fanning o‘qitilishida o‘yinli texnologiyalar roli

Mazkur fan katta miqdordagi siyosiy va tarixiy materialni o‘z ichiga olgani uchun o‘yinli texnologiyalar talabaning mavzu bilan bevosita muloqotini kuchaytiradi. Ular:

- qiyin tarixiy jarayonlarni soddalashtirib tushuntiradi,
- talabalar o‘rtasida fikr almashinuvini faollashtiradi,
- voqealarni “jonli” modellashtirishga imkon yaratadi,
- mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmasini oshiradi.

Shu sababli, ushbu qo‘llanmada rol o‘yinlari, tarixiy rekonstruksiya, keys-gamifikatsiya va debat texnologiyalari asosiy metod sifatida tanlandi.

II. O‘YINLI TEXNOLOGIYALARNING NAZARIY ASOSLARI

2.1. O‘yinli yondashuv nima?

O‘yinli texnologiyalar – bu o‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini integratsiya qilish orqali o‘quvchini faol jalb etuvchi, interaktivlik, raqobat, qiziqish va motivatsiyani oshiruvchi pedagogik metodlar majmuasidir. O‘yinli yondashuv an’anaviy dars shakllarini innovatsion tarzda takomillashtirib, murakkab ijtimoiy-siyosiy mavzularni soddalashtirib tushunishga yordam beradi.

O‘yinli metodlar bugungi kunda yuqori samaradorlikka ega bo‘lgan ta’lim vositasi sifatida tan olinmoqda. Ayniqsa, tarixiy fanlarda bu yondashuv talabalarning tafakkurini jonlantirib, ularni mustaqil fikr yuritishga, muhokama qilishga, qaror qabul qilishga undaydi.

2.2. O‘yinli texnologiyalarning asosiy turlari

1. Rol o‘yinlari (Role-playing games)
2. Tarixiy rekonstruksiya (Historical simulations)
3. Keys-gamifikatsiya (Gamified case studies)
4. Tarixiy debat o‘yinlari (Structured historical debates)
5. Strategik simulyatsiyalar (Scenario-based simulations)
6. Krossvordlar, testlar, viktorinalar, mini-questlar

2.3. O‘yinli texnologiyalarning tarix fanidagi afzalliklari

Afzallik	Izoh
Faollikni oshiradi	Talaba “tinglovchi” emas, “qatnashuvchi”ga aylanadi
Tahliliy fikrlashni rivojlantiradi	O‘yin jarayoni voqealarni sabab-oqibatli tahlil qilishga undaydi
Emotsional yondashuvni shakllantiradi	Tarixiy shaxslar va voqealarni “his qilish” imkonini beradi
Kreativlikni rivojlantiradi	Talaba o‘zining tarixiy ssenariysini yaratishga intiladi

Afzallik	Izoh
Jamoaviy muhitni shakllantiradi	Guruhiy ish, muhokama va kelishuv asosida olib boriladi
Baholash imkonini beradi	Qatnashuvchilar faoliyatini mezon asosida o'lchash mumkin

2.4. Gamifikatsiya (o'yinlashtirish) komponentlari

Quyidagi elementlar har qanday o'yinli texnologiyalarning asosini tashkil etadi:

- **Missiya (mission):** o'yin qatnashuvchisining tarixiy topshirig'i.
- **Vazifa (quest):** bir yoki bir nechta kichik topshiriqlardan iborat sinovlar.
- **Rol (character):** tarixiy shaxs, partiya yetakchisi, diplomat, isyonchi va h.k.
- **Resurslar (resources):** xaritalar, ma'lumotlar, siyosiy qarorlar to'plami.
- **Baholash (score system):** faoliyat uchun ball yig'ish mexanizmi.
- **Muvozanat (challenge vs. skill):** o'yin qiyin, lekin o'rganish uchun foydali bo'lishi kerak.

2.5. Darsda o'yinli texnologiyalardan foydalanish bosqichlari

1. Tayyorlov bosqichi

- O'yin mavzusi, roli va ssenariysi tanlanadi.
- Ishtirokchilar guruhlarga bo'linadi.
- Voqea joyi va davri belgilanadi.

2. Axborot bosqichi

- O'yin oldidan nazariy asoslar, xaritalar, tarixiy kontekst tushuntiriladi.

3. Faoliyat bosqichi

- O'yin yoki rol ijrosi boshlanadi.
- Vaziyatga qarab qarorlar qabul qilinadi.
- O'quvchilar o'z rolini asoslashadi, bahslashishadi.

4. Tahlil bosqichi

- O‘yin davomida qilingan qarorlar, o‘rganilgan saboqlar tahlil qilinadi.
- Talabalar o‘z xulosalarini taqdim etadi.
- Baholash mezonlari bo‘yicha natijalar e‘lon qilinadi.

2.6. Tarix faniga xos o‘yinli metodlar tanlash mezonlari

Mezon	Tavsif
Mavzuning sotsiopolitik murakkabligi	Mandat boshqaruvi, mustamlakachilik siyosati, urushlar
Tarixiy shaxslar soni	Yetakchilar, partiyalar, xalq vakillari mavjud bo‘lsa
Xarita asosida qarorlar qabul qilish zarurati	Geosiyosiy holatga asoslangan o‘yin
Talabalar soni	6–12 nafarli guruhlar uchun dinamiklikni saqlash
Fan va amaliyot integratsiyasi	O‘yin natijalari real tarixiy faktlar bilan tahlil qilinishi lozim

III. ROL O‘YINLARI METODIKASI

3.1. Rol o‘yinlarining mazmuni va pedagogik ahamiyati

Rol o‘yinlari — talabanning tarixiy voqealar ichiga “kirib borishi”, tarixiy shaxslar o‘rnida fikrlashi, qaror qabul qilishi va vaziyatni his qilishini ta’minlaydigan interaktiv o‘qitish metodidir. Bu metod tarixni yodlash emas, balki anglash, tahlil qilish va qaror qabul qilishga asoslangan o‘quv faoliyatini yaratadi.

Rol o‘yinlarining o‘ziga xos jihatlari:

- Talabalar o‘z roliga mos fikr yuritadi
- Guruhlar o‘rtasida muzokara, bahs, kelishuv jarayoni yuz beradi
- Real tarixiy voqealar “jonlantiriladi”
- O‘yin davomida tarixiy faktlar asosida qaror qabul qilinadi

Bu metod ayniqsa 1919-yilgi Misr qo‘zg‘oloni, 1920-yilgi Iroq qo‘zg‘oloni, Suriya–Fransiya to‘qnashuvlari, Falastin masalasi kabi murakkab siyosiy jarayonlarni o‘rgatishda eng samarali vosita hisoblanadi.

3.2. Rol o‘yinlarini tashkil etishning asosiy qoidalari

1. Tarixiy kontekst aniq bo‘lishi
2. Rollar real tarixiy shaxslarga tayanishi
3. Har bir guruhga maxfiy ma’lumot (briefing) berilishi
4. O‘yin ma’lum vaqt chegarasida o‘tishi
5. Nizolar va qarama-qarshiliklar real tarixiy faktlar asosida bo‘lishi
6. O‘yin yakunida umumiy tahlil o‘tkazilishi

3.3. Rol o‘yinlari uchun asosiy tarixiy ssenariylar

Quyida arab mamlakatlari tarixining eng muhim voqealari asosida ishlab chiqilgan tayyor rol o‘yinlari beriladi.

SSENARIY-1: “1919-YILGI MISR QO‘ZG‘OLONI”

Tarixiy fon (o‘qituvchi uchun)

Misr 1882-yildan buyon Britaniya tomonidan nazorat qilinardi. 1919-yil yanvarida Sa‘d Zag‘lul va Vafd partiyasi mustaqillik talab qildi. Britaniya rad javobini bergach, xalqaro miqyosda katta qo‘zg‘olon ko‘tarildi.

Rollar

Rol	Tavsif
Sa‘d Zag‘lul	Mustaqillik uchun kurash yetakchisi
Vafd partiyasi vakili	Inglizlar bilan muzokara olib boradi
Britaniya yuqori komissari	Mandatni saqlab qolish tarafdori
Misr dehqonlari vakili	Soliq, zulm, bosimlarga qarshi
Misr ishbiarmonlari	Iqtisodiy barqarorlikni xohlaydi
AQSH diplomati	Vilson prinsiplari asosida muzokarachi

Vaziyat topshirig‘i

“Sa‘d Zag‘lul Londonga borishga ruxsat so‘raydi, lekin Britaniya rad javobini beradi. Natijada Misrning turli hududlarida noroziliklar boshlanadi.”

Har bir guruh quyidagilarni aniqlashi kerak:

- Qo‘zg‘olonni davom ettirish yoki muzokara yo‘lini tanlash
- Mustaqillik bo‘yicha minimal talablar
- Britaniya uchun qabul qilinadigan variantlar
- O‘rtacha yechim (kompromiss) modeli

Baholash mezonlari (20 ball)

Mezon	Ball
Tarixiy dalillardan foydalanish	5
Roldagi nutq va pozitsiya aniqligi	5
Muzokara jarayonidagi faollik	5
Yechimning real tarixiylikka mosligi	5

SSENARIY-2: “1920-YILGI IROQ QO‘ZG‘OLONI”

Tarixiy fon

1918-yil urushidan so‘ng Britaniya Iroqni mandat sifatida boshqara boshladi. 1920-yilda qator qabilalar, ulamolar va siyosiy guruhlar qo‘zg‘olon ko‘tardi.

Rollar

- Britaniya ma‘muri
- Shia ulamolar kengashi
- Sunni qabila yetakchilari
- Iroq ziyolilari
- Najaf va Karbalo vakillari
- Ommaviy matbuot vakili

Vaziyat topshirig‘i

“Iyunda qo‘zg‘olon boshlanadi. Britaniya harbiy kuch yuboradi. Muzokara qilishmi yoki qo‘zg‘olonni kengaytirishmi?”

Talabalar quyidagilarni belgilaydi:

- Qo‘zg‘olonning asosiy talablari
- Britaniyaning ehtimoliy reaksiyasi
- Murosali siyosiy tizim modeli
- Mandatni tugatishning yo‘llari

SSENARIY-3: “SURIYA-FRANSIYA MOJAROSI (1925–1927-YILLAR)”

Rollar

- Fransiya mandati komissari
- Suriya milliy qo‘mitasi
- Druze yetakchilari
- Damashq ziyolilari
- Arab matbuoti vakillari

Asosiy savollar

- Fransuz mandati qanday siyosiy islohotlarni taklif qiladi?
- Suriya milliy ongining talablarini qondirish uchun qanday reja kerak?
- Harbiy to‘qnashuv yoki muzokara?

SSENARIY-4: “FALASTINDA 1936–1939-YILLAR QO‘ZG‘OLONI”

Rollar

- Arab oliy qo‘mitasi
- Britaniya ma‘muri

- Yevropa yahudiy muhojirlari vakili
- Falastin dehqonlari
- Mufti Hajj Amin al-Husayniy

Asosiy qarorlar

- Yahudiy immigratsiyasiga munosabat
- Britaniya siyosatini qay darajada qabul qilish mumkin?
- Uch tomonlama kelishuv modeli

3.4. Rol o‘yinlari uchun maxsus rol-kartalar (namuna)

Rol-karta: Sa‘d Zag‘lul

- *Sizning maqsadingiz:* Britaniyadan to‘liq mustaqillik talab qilish
- *Minimal talablar:* Milliy parlamentni tan olish
- *Muzokaradagi chegaralar:* Britaniyaning harbiy bazalari masalasi
- Ortiqcha emotsiyasiz, diplomatik ohangda gapirasiz

Rol-karta: Britaniya komissari

- *Sizning maqsadingiz:* Mandatni saqlab qolish
- *Minimal talablar:* Misrning bosqichma-bosqich avtonomiyasi
- *Kuchli tomon:* Harbiy nazorat sizda
- *Zaif tomon:* Xalqaro bosim kuchaymoqda

Rol-karta: Arab Milliy Qo‘mitasi (Falastin)

- *Maqsad:* Britaniyaning immigratsiya siyosatini to‘xtatish
- *Talablar:* O‘zini o‘zi boshqarish organlarini tan olish
- *Strategiya:* Arab davlatlari qo‘llovini oshirish

3.5. O‘yin jarayonida o‘qituvchining roli

- O‘yin boshlanishida tarixiy faktlarni eslatadi
- Kontekstni izohlab beradi
- Konfliktni boshqaradi
- Tahlil bosqichiga rahbarlik qiladi

- Talabalarni konstruktiv munozaraga yo‘naltiradi

3.6. Rol o‘yinlaridan keyingi tahlil (debriefing)

Bu bosqich juda muhim. Unda:

1. Qanday strategiyalar ishladi?
2. Qaysi qarorlar tarixiylikka mos bo‘ldi?
3. Rolingiz sizni qanday fikrlashga majbur qildi?
4. Real tarixda nima sodir bo‘lgan edi?
5. O‘yin davomida qanday kompetensiyalar shakllandi?

Talabalar o‘z xulosalarini yozma yoki og‘zaki tarzda taqdim qiladi.

IV. TARIXIY REKONSTRUKSIYA (HISTORICAL SIMULATION)

4.1. Tarixiy rekonstruksiya nima?

Tarixiy rekonstruksiya — bu muayyan tarixiy voqealarni, jarayonlarni, muhitni, siyosiy qarorlarni va ijtimoiy munosabatlarni real sharoitga yaqinlashtirilgan o‘yinli modellashtirish usulidir.

Rekonstruksiya davomida talabalar:

- tarixiy voqealarni “jonlantiradi”,
- real tarixiy shaxslar o‘rnida qaror qabul qiladi,
- davrning siyosiy-iqtisodiy sharoitini tasavvur qiladi,
- mintaqaviy kuchlar o‘rtasidagi muvozanatni his qiladi,
- mantiqiy fikrlash va tahlil ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Bu metod ayniqsa arab mamlakatlarining XX asr birinchi yarmidagi murakkab geosiyosiy jarayonlarini (mandat boshqaruvi, qo‘zg‘olonlar, muzokaralar, mustaqillik harakatlari) o‘rgatishda juda samarali.

4.2. Tarixiy rekonstruksiya jarayonining bosqichlari

1. Tarixiy kontekst berish – xarita, grafiklar, statistik ma’lumotlar.
2. Rollar va fraksiyalarni taqsimlash – siyosiy guruhlar, davlatlar, elitalar.
3. Maxfiy va ochiq ma’lumotlarni tarqatish – har bir guruhning imkoniyati, resursi.
4. O‘yin muhiti yaratish – muzokara zali, harbiy shtab, parlament yig‘ilishi kabi.
5. Vaziyatni boshlash – “trigger event”: qo‘zg‘olon, ultimatum, muzokara chaqirig‘i.
6. Qarorlar qabul qilish – har bir guruh o‘z strategiyasini tanlaydi.
7. Natijalarni e’lon qilish – qarorlarning oqibatlari o‘qituvchi tomonidan izohlanadi.
8. Debriefing (yakuniy tahlil) – tarixiy haqiqat bilan taqqoslash.

4.3. Arab mamlakatlari tarixiga doir tayyor rekonstruksiya modellari

Quyida sizning darslaringiz uchun tayyor 4 ta katta rekonstruksiya ssenariysi beriladi.

SIMULYATSIYA-1: “SURIYA-1920 — SAN-REMO KONFERENSIYASI VA MUSTAQILLIK MASALASI”

Tarixiy fon

1920-yilda Amir Faysal boshchiligidagi Arab qirolligi mustaqillik e’lon qilgan bo’lsa-da, San-Remo konferensiyasi Suriya va Livanni Fransiya mandati ostiga berdi. Mamlakatda keskin siyosiy kurash boshlandi.

Ishtirokchilar (rollar)

Rol	Maqsadi
Amir Faysal vakillari	Mustaqillikni saqlab qolish, markaziy davlat tuzish
Fransiya yuqori komissari	Mandatni kuch bilan joriy etish
Druze qabila yetakchilari	Avtonomiya olish
Damashq ziyolilari	Konstitutsion monarxiya tarafdorlari
Britaniya razvedkasi vakili	Mintaqadagi kuchlar balansini saqlash
Arab milliy qo‘mitasi	Milliy davlat qurish

Maxfiy ma’lumotlar (o‘qituvchi talabalarga alohida tarqatadi)

- **Fransiya:** Damashqni to‘liq egallash rejasi bor.

- **Amir Faysal:** Arab davlatlari ittifoqidan yordam kutmoqda.
- **Britaniya:** Mandat bo‘yicha norozilikdan foydalanib, Iroqdagi mavqeini mustahkamlashni istaydi.
- **Druz yetakchilari:** Avtonomiya uchun Fransiya bilan yashirin muzokara olib bormoqda.

Trigger vaziyat

“Fransiya qo‘shinlari Suriya chegarasiga yaqinlashmoqda. Faysal hukumati favqulodda yig‘ilish chaqiradi.”

Talabalarning asosiy vazifalari

- Suriya uchun yangi siyosiy model ishlab chiqish
- Fransiya bilan urush yoki muzokara variantini tanlash
- Arab millatchiligini saqlab qolish strategiyasini yaratish
- Mintaqaviy kuchlardan (Britaniya, Hijoz, Iroq) yordam olish imkoniyatlarini baholash

SIMULYATSIYA-2: “LIVAN-1943 — MILLIY PAKT”

Tarixiy fon

1943-yilda Livan musulmon va nasroniy siyosiy elitalari mamlakatning konfessional siyosiy tizimini shakllantiruvchi muhim “The National Pact”ni imzoladi.

Rollar

- Maronit rahbarlar
- Sunniy siyosiy yetakchilar
- Shia jamoa vakillari
- Fransiya mandati vakillari
- Livan ziyolilari
- Matbuot vakillari

Vazifa

Har bir guruh Livan kelajagi uchun quyidagi masalalarni belgilashi kerak:

- Diniy asosdagi hokimiyat taqsimoti
- Tashqi siyosat yo‘nalishi (G‘arbmi yoki Arab dunyosimi?)
- Fransiya bilan munosabatlar
- Konstitutsiya loyihasi

SIMULYATSIYA-3: “FALASTIN-1937 — PEEL KOMISSIYASI REJASI”

Tarixiy fon

1936–39 qo‘zg‘olonidan so‘ng Britaniya Falastinni arab va yahudiy davlatlariga bo‘lish rejasi — Peel Komissiyasi loyihasini taklif qildi.

Rollar

- Arab Oliy Qo‘mitasi
- Sionist agentlik
- Britaniya yuqori komissari
- Yevropa muhojir yahudiylar vakillari
- Falastin dehqonlari vakili

Topshiriqlar

Guruh	Vazifa
Arablar	Rejani rad etish yoki alternativ taklif berish
Yahudiylar	Hududning ko‘lamini kengaytirish uchun dalillar keltirish
Britaniya	Mojaroni yumshatish uchun murosali variant yaratish
Dehqonlar	Yer masalasida adolatli yechim talabi

SIMULYATSIYA-4: “MISR-1936 — ANGLIYA-MISR SHARTNOMASI MUZOKARASI”

Tarixiy fon

1936-yil Angliya-Misr shartnomasi Isoniy ko‘prik bo‘lib, Misrga rasmiy mustaqillik berildi, ammo Syon kanalida Britaniya harbiylari qoldi.

Rollar

- Misr hukumati
- Vafd partiyasi
- Britaniya hukumati
- Misrlik talabalar harakati
- Matbuot vakillari

Vaziyat

“Misr delegatsiyasi Britaniyaga harbiy bazalar muddatini qisqartirishni talab qilmoqda. Britaniya bunga qarshi.”

Talabalar shartnoma bo‘yicha murosali model yaratishi kerak.

4.4. Rekonstruksiya uchun xaritalar va vositalar

O‘qituvchi quyidagi real tarixiy materiallardan foydalanishi mumkin:

- 1920-yil Sykes–Picot xaritasi
- 1937-yil Peel rejasining bo‘linish xaritasi
- Misr 1919-yil qo‘zg‘oloni markaziy hududlari
- Fransiya mandati ostidagi Suriya viloyatlari xaritasi

Ular talabalarga strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

4.5. Baholash mezonlari (rekonstruksiya uchun)

Mezon	Ball
Tarixiylikka mos qarorlar	6
Guruh ichidagi hamkorlik	4
Rolga mos argumentlar	4
Xaritadan to'g'ri foydalanish	3
Yakuniy taqdimot sifati	3
Jami	20 ball

4.6. Yakuniy tahlil (Debriefing)

Rekonstruksiya so'ng o'qituvchi quyidagi savollarni beradi:

1. Vaqea boshlanganida qaysi alternativ strategiyalar mavjud edi?
2. Siz tanlagan qaror tarixiy haqiqatga qanchalik yaqin?
3. Qaysi omillar (iqtisodiy, siyosiy, xalqaro) qaroringizga ta'sir qildi?
4. Agar siz tarixiy shaxs o'rnida bo'lganingizda boshqacha yo'l tanlarmidingiz?
5. O'yin orqali qanday kompetensiya hosil bo'ldi?

V. KEYS-GAMIFIKATSIYA METODIKASI

5.1. Keys-gamifikatsiya nima?

Keys-gamifikatsiya — bu real tarixiy muammolarni (case study) o‘rganish va o‘yinlashtirish (gamification) metodlarini birlashtiruvchi innovatsion o‘quv jarayonidir.

Ushbu metod orqali talabalar:

- tarixiy voqealarning sabab-oqibat bog‘liqligini chuqur anglaydi;
- qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi;
- siyosiy vaziyatlarni modellashtiradi;
- tarixiy shaxslar yoki ijtimoiy guruhlarining manfaatlaridan kelib chiqib fikr yuritadi.

Keys-gamifikatsiya ayniqsa murakkab tarixiy mojarolarni (Falastin masalasi, Iroq qo‘zg‘oloni, Fransiya–Suriya to‘qnashuvi, Misrning mustaqillikka erishish jarayoni) tushuntirishda nihoyatda samarali.

5.2. Keys-gamifikatsiyaning asosiy elementlari

1. Vaziyat (Case)
– real tarixiy mojaro, siyosiy qaror, qo‘zg‘olon, xalqaro muzokara.
2. Ishtirokchilar (Stakeholders)
– davlat, siyosiy partiya, etnik/yoki diniy guruh, xalq vakillari.
3. Ma’lumotlar to‘plami (Data)
– xaritalar, statistik ma’lumotlar, tarixiy hujjatlar.
4. Vazifa (Challenge)
– talaba yechishi kerak bo‘lgan aniq siyosiy yoki ijtimoiy muammo.
5. Ball tizimi (Gamification scoring)
– qarorlarning oqibatlari va mantiqiyligi baholanadi.

5.3. Keys-gamifikatsiya jarayoni

1. O‘qituvchi keysni taqdim etadi
– tarixiy sharoit, muammo, asosiy ishtirokchilar.
2. Talabalar guruhlariga bo‘linadi
– har bir guruh ma’lum bir tomon manfaatini himoya qiladi.
3. Ma’lumotlarni tahlil qilish
– xarita, statistik ma’lumot, tarixiy faktlar asosida vaziyat baholanadi.
4. Strategiya ishlab chiqish
– guruhlar o‘z qarashlari bo‘yicha yechim taklif qiladi.
5. Baholash
– eng mantiqli, tarixiylikka mos va barqaror yechimga ball beriladi.

5.4. Tayyor keyslar (arab mamlakatlari tarixi bo‘yicha)

Quyida ushbu fan uchun eng zarur bo‘lgan to‘rtta yirik keys to‘liq taqdim etiladi.

KEYS-1: “FALASTINDA YER MASALASI (1920–1939-YILLAR)”

Tarixiy vaziyat

1920–1939-yillar davomida Falastinda yahudiy muhojirlari oqimi kuchaydi. Arab yer egalari o‘z yerlarini sotish bo‘yicha qarshilik ko‘rsatdi. Britaniya esa ikki tomonning manfaatlarini uyg‘unlashtira olmadi.

Muammo

“Arab qishloqlarida yer narxining keskin ko‘tarilishi hududiy mojarolarni kuchaytirmoqda. Britaniya ma‘muriyati qanday siyosat yuritishi kerak?”

Ishtirokchilar

- Arab yer egalari
- Yahudiy muhojirlar tashkiloti
- Britaniya ma'muri
- Mahalliy dehqonlar kengashi

Vazifa

Har bir guruh o'z manfaatidan kelib chiqib quyidagi savollarga javob beradi:

1. Yer bozorini qanday tartibga solish mumkin?
2. Yer sotish bo'yicha cheklovlar kerakmi?
3. Ikkala xalqning manfaatini saqlab qoladigan murosali model qanday bo'lishi kerak?

Ball mezonlari (20 ball)

Mezon	Ball
Tarixiy faktlarga asoslangan yechim	8
Har guruh manfaatini asoslab bera olish	6
Yechimning barqarorligi va realistikligi	6

KEYS-2: "MISR — 1919-YILGI QO'ZG'OLONDAN SO'NG SIYOSIY ISLOHOTLAR"

Vaziyat

Britaniya hukumati qo'zg'olon tinchlanishi uchun siyosiy islohotlar taklif qilmoqda. Vafd partiyasi esa to'liq mustaqillikni talab qilmoqda.

Muammo

“Britaniya taqdim etgan islohotlar paketi Misr mustaqilligi uchun yetarlimi?”

Ishtirokchilar

- Sa’d Zag‘lul yetakchiligidagi Vafd partiyasi
- Britaniya ma’muriyati
- Misr burjuaziyasi
- Ijtimoiy-siyosiy harakatlar (Talabalar, dehqonlar)

Vazifa

Har bir guruh siyosiy islohotlar paketini baholaydi:

- Parlament tuzilishi
- Harbiy bazalar masalasi
- Tashqi siyosat mustaqilligi
- Iqtisodiy resurslarning nazorati

KEYS 3: “SURIYADA 1925–1927-YILLAR QO‘ZG‘OLONI: FRANSIYA SIYOSATI”

Vaziyat

Druze qabilalarining qo‘zg‘oloni butun mamlakat bo‘ylab tarqalmoqda. Fransiya esa kuch ishlatish yoki islohot o‘tkazish o‘rtasida ikkilanmoqda.

Muammo

“Fransiya mandat siyosatini kuchaytirishi kerakmi yoki muzokaralarga o‘tishi lozimmi?”

Guruhlar

- Fransiya harbiy ma’muriyati

- Druze qabilasi
- Damashq ziyolilari
- Arab milliy qo‘mitasi

Yechim variantlari

Talabalar quyidagilarni ishlab chiqadi:

- Islohotlar paketi
- Harbiy strategiya
- Muzokara shartlari
- Mintaqaviy xavfsizlik modeli

KEYS-4: “IROQ — 1920-YIL QO‘ZG‘OLONI VA YANGI DAVLAT TUZILISHI”

Muammo

“Britaniya Iroqni to‘liq nazorat ostida saqlay oladimi yoki mahalliy boshqaruvni kengaytirish kerakmi?”

Ishtirokchilar

- Britaniya hukumat vakillari
- Shia ulamolari
- Sunniy qabilalari vakillari
- Iroq ziyolilari

Vazifa

Talabalar quyidagilarni ishlab chiqadi:

- Konstitutsion boshqaruv modeli
- Britaniya bilan munosabatlar shakli
- Etnik-diniy muvozanatni ta’minlash
- Markazlashgan yoki avtonom hududlar masalasi

5.5. Keys-gamifikatsiya uchun grafik va xarita elementlari

O'qituvchi quyidagilardan foydalanishi mumkin:

- Falastin yer bo'linishi xaritasi (1937)
- Fransiya mandatidagi Suriya viloyatlar xaritasi
- Misrdagi qo'zg'olon markazlari (1919)
- Iroq 1920-yil qo'zg'olonidagi asosiy hududlar grafik modeli

Bu vositalar o'yin jarayonini aniq, vizual va mazmunli qiladi.

5.6. Keys-gamifikatsiya bo'yicha baholash mezonlari

Mezon	Ball
Tahlil chuqurligi	6
Yechimning tarixiylikka mosligi	6
Guruh faoliyati va dalillar	4
Taqdimot sifati	4
Jami	20 ball

VI. TARIXIY DEBAT O‘YINLARI

Tarixiy debat o‘yinlari talabalarni mustaqil fikrlash, tahlil qilish, dalillar asosida isbotlash, tarixiy pozitsiyani himoya qilish, murosaga kelish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Arab mamlakatlari tarixidagi ko‘plab mojaro va siyosiy jarayonlar — aynan bahsli, ko‘p tomonlama manfaatlar to‘qnashuvi bilan xarakterlanadi. Shuning uchun debat o‘yinlari ushbu fanni o‘qitishda juda samarali.

6.1. Tarixiy debatlarining maqsadi

- Talabalarda tarixiy jarayonlarni ko‘p nuqtayi nazardan tahlil qilish ko‘nikmasini shakllantirish.
- Mojarolar, siyosiy islohotlar, mandatchilik davri kabi murakkab mavzularni muqobil yondashuvlar orqali o‘rganish.
- O‘quvchilarni dalillarga asoslangan fikrlashga o‘rgatish.
- Guruhlar ichida va guruhlar o‘rtasida fikr almashinuvi va hamkorlikni rivojlantirish.

6.2. Debat o‘tkazish metodikasi (bosqichma-bosqich)

1. Mavzuni tanlash
2. Pozitsiyalarni belgilash (pro va kontra)
3. Rollarni taqsimlash
4. Dalillarni tayyorlash uchun vaqt berish
5. Bahsni boshlash: kirish nutqlari
6. Asosiy bahs bosqichi: savol-javob, dalil-alternativlar
7. Yakuniy nutqlar
8. O‘qituvchi tomonidan baholash va tahlil

6.3. Arab mamlakatlari tarixi uchun tayyor 5 ta debat ssenariysi

Quyida o‘quv jarayonida qo‘llash uchun to‘liq debat mavzulari va rollar beriladi.

DEBAT-1: “1937-YILGI PEEL REJASI YECHIM EDIMI YOKI MUAMMONING BOSHLANISHI?”

Mavzu mohiyati

Britaniya Peel Komissiyasi Falastinni ikki mustaqil davlatga bo‘lishni taklif qilgan edi.

Pozitsiyalar:

- Pro (Rozi bo‘lganlar):
“Peel rejasi — muammoning eng real yechimi edi. Bo‘linish — tinchlikka yo‘l.”
- Kontra (Qarshi bo‘lganlar):
“Reja adolatsiz edi. Yer taqsimoti teng bo‘lmagan, arab aholisi kamsitilgan.”

Rollar

- Arab Oliy Qo‘mitasi vakillari
- Sionist agentlik vakillari
- Britaniya administratsiyasi
- Falastin dehqonlarining vakillari
- Yevropa muhojir yahudiylari vakili

Bahs uchun asosiy savollar

1. Yer taqsimoti adolatlami?
2. Ikkala davlatning xavfsizligi qanday ta‘minlanadi?
3. Arablarning siyosiy talablari qondiriladimi?
4. Agar reja qabul qilinganda bugungi tarix boshqacha bo‘larmidi?

DEBAT-2: “MISRNING 1936-YIL ANGLIYA-MISR SHARTNOMASI – MUSTAQILLIKMI YOKI BOSHQARILGAN AVTONOMIYA?”

Pozitsiyalar

- Pro: Shartnoma Misrni mustaqillikka yaqinlashtirdi.
- Kontra: Shartnoma Britaniya manfaatlarini himoya qildi, mustaqillik cheklangan edi.

Rollar

- Vafd partiyasi
- Britaniya vakillari
- Misrlik talabalar harakati
- Iqtisodiy elita vakillari
- Matbuot faollari

Savollar

1. Shartnoma Misrning suverenitetini ta'minladimi?
2. Harbiy bazalar masalasi qanchalik muhim?
3. Misrning xalqaro mavqei o'zgardimi?

DEBAT-3: “SURIYA (1925–1927-YILLAR) — FRANSIYA KUCH ISHLATISHI TO‘G‘RIMI EDI?”

Pozitsiyalar

- Pro: Fransiya tartibni tiklash uchun harbiy kuch ishlatishga majbur edi.
- Kontra: Bu mahalliy norozilikni yanada kuchaytirdi, siyosiy yechim kerak edi.

Rollar

- Fransiya mandati vakillari
- Druze qabilasi vakillari

- Damashq ziyolilari
- Arab milliy harakat vakillari
- Xalq vakillari

Savollar

1. Qo‘zg‘olon sabablarini qanday baholaysiz?
2. Suriya uchun qanday boshqaruv modeli maqbul?
3. Mandat siyosatining oqibatlari nimalar bo‘ldi?

DEBAT-4: “ARAB DUNYOSIDA MILLATCHILIK – BIRLASHUVMI YOKI PARCHALANISHGA OLIB KELGAN JARAYON?”

Pozitsiyalar

- Pro: Arab millatchiligi – mustaqillikning asosiy harakatlantiruvchi kuchi.
- Kontra: Millatchilik ichki nizolarni kuchaytirdi, diniy va etnik tafovutlarni chuqurlashtirdi.

Rollar

- Baas partiyasi tarafdorlari
- Panarabistlar
- Konservativ diniy guruhlar
- Mustamlaka ma'murlari
- Zamonaviy tarixchilar

Savollar

1. Panarabizm g‘oyasi qaysi davlatlarda kuchli bo‘lgan?
2. Millatchilik siyosiy barqarorlikka zarar keltirdimi?
3. Arab davlatlari o‘rtasidagi nizolar millatchilik mahsulimi?

DEBAT-5: “IROQ 1920-YIL QO‘ZG‘OLONI — ADOLATLI QARSHILIKMI YOKI SIYOSIY XATO?”

Pozitsiyalar

- Pro: Qo‘zg‘olon — Britaniya zulmiga qarshi milliy ozodlik harakati edi.
- Kontra: Qo‘zg‘olon mamlakatni beqarorlashtirib, qurbonlar sonini oshirdi.

Rollar

- Shia ulamolari
- Britaniya ma‘muri
- Sunniy qabila yetakchilari
- Iroq ziyolilari
- Matbuot vakillari

Savollar

1. Qo‘zg‘olon sabablarini kim to‘g‘ri baholaydi?
2. Britaniya boshqaruvining alternativ modeli qanday bo‘lishi mumkin edi?
3. Qo‘zg‘olonning Iroq davlatchiligi shakllanishiga ta‘siri qanday?

6.4. Debat o‘tkazishning baholash mezonlari (20 ball)

Mezon	Ball
Dalillarning tarixiy aniqligi	6
Pozitsiyani himoya qilish qobiliyati	6
Qarshi guruhga savollar berish	4
Nutqning aniqligi va mantiqiyliigi	4
Jami	20 ball

6.5. O‘qituvchi uchun tavsiyalar

1. Har bir guruhga boshlang‘ich dalillar to‘plamini taqdim qiling.
2. Bahs jarayonida hissiyotdan ko‘ra dalilga urg‘u berilishini eslatib turing.
3. Debat yakunida barcha guruhlar bilan umumiy tahlil qiling:
 - Qaysi dalillar kuchli bo‘ldi?
 - Qaysi pozitsiya real faktlarga yaqin edi?
 - Debatdan qanday tarixiy xulosalar olindi?

VII. MAVZULAR BO‘YICHA BATAFSIL O‘YIN SSENARIYLARI

Quyida arab mamlakatlari tarixining eng muhim jarayonlariga asoslangan 10 ta yirik o‘yinli ssenariy taqdim etiladi. Har bir ssenariy dars davomida 40–80 daqiqa ichida to‘liq o‘tkazilishi uchun mo‘ljallangan bo‘lib, unda:

- Tarixiy kontekst,
- Rollar,
- Maxfiy ma’lumotlar,
- Trigger vaziyat,
- O‘yin topshiriqlari,
- Baholash mezonlari

batafsil keltiriladi.

SSENARIY-1: MISRDA 1919-YILGI MILLIY QO‘ZG‘OLON

Tarixiy kontekst

Sa’d Zag‘lul boshchiligidagi milliy harakat Misrning Britaniya tomonidan nazorat qilinishi va siyosiy cheklovlariga qarshi ko‘tarildi.

Rollar

- Sa’d Zag‘lul (Vafd partiyasi lideri)
- Britaniya yuqori komissari
- Misrlik talabalar harakati
- Dehqonlar vakili
- Misr biznes elitalari
- AQSH diplomati

Trigger vaziyat

Britaniya Sa’d Zag‘lulni Londonga muzokaraga yuborishdan bosh tortadi — xalq qo‘zg‘olon boshlaydi.

O‘yin topshiriqlari

1. Misrning minimum mustaqillik talablarini belgilash.
2. Britaniya uchun qabul qilinadigan siyosiy model ishlab chiqish.
3. Qo‘zg‘olon davom ettirilsa oqibatlar qanday bo‘ladi?
4. Muzokara yo‘li bilan murosaga yaratish mumkinmi?

Baholash (20 ball)

- Tarixiylik – 6
- Muzokara strategiyasi – 5
- Dalillarning mantiqliligi – 5
- Yechim realistikligi – 4

SSENARIY-2: IROQ 1920-YILGI QO‘ZG‘OLONI

Kontekst

Britaniya mandati ostidagi Iroqda diniy yetakchilar, qabilalar va elitalar ta‘siri kuchayib, xalq noroziligi avj oladi.

Rollar

- Britaniya ma‘muri
- Shia ulamolari
- Sunniy qabilalar vakillari
- Iroq ziyolilari
- Matbuot vakili

Maxfiy ma‘lumotlar

- Britaniya: Harbiy xarajatlar oshib bormoqda, murosaga tayyor.
- Shia rahbarlari: Avtonomiya talabi bor.
- Sunniy qabilalari: Soliq siyosatidan norozi.

Vazifa

- Konstitutsion boshqaruv modeli taklif qilish.

- Markazlashgan yoki federativ tizim variantini asoslash.
- Britaniya bilan munosabatlarning yangi modelini yaratish.

SSENARIY-3: SURIYA 1925–1927-YILLAR QO‘ZG‘OLONI

Kontekst

Druz qo‘zg‘oloni Fransiya mandat siyosatiga qarshi butun Suriyaga tarqaldi.

Rollar

- Fransiya komissari
- Druze yetakchilari
- Damashq ziyolilari
- Arab millatchilari
- Britaniya vakili

Trigger vaziyat

Fransiya qo‘shinlari Druze hududlariga kirib keladi — zo‘ravonlik boshlanish arafasida.

Vazifa

- Fransiya uchun murosali siyosiy islohotlar paketini ishlab chiqish.
- Druze uchun minimal talablardan iborat siyosiy kelishuv tayyorlash.
- Urush yoki muzokara strategiyasidan birini tanlash.

SSENARIY-4: FALASTINDA 1936–1939-YILLAR ARAB QO‘ZG‘OLONI

Kontekst

Arab Oliy Qo‘mitasi Britaniya siyosatiga qarshi katta qo‘zg‘olon boshlaydi.

Rollar

- Arab Oliy Qo‘mitasi
- Britaniya ma‘muri
- Yahudiy agentligi
- Falastin dehqonlari
- Mufti Hajj Amin al-Husayniy

Vazifa

- Immigratsiya siyosati bo‘yicha takliflar berish.
- Arab va yahudiylar uchun umumiy xavfsizlik modeli ishlab chiqish.
- Mandatni tugatish strategiyasini taklif qilish.

SSENARIY-5: SAUDIYA ARABISTONI — IBN SA‘UDNING QIROLLIKNI BIRLASHTIRISH JARAYONI (1902–1932-YILLAR)

Kontekst

Ibn Sa‘ud Arabiston yarimorolidagi qabila ittifoqlari bilan kurashib, yangi davlat poydevorini yaratdi.

Rollar

- Ibn Sa‘ud
- Rashidiylar qabilasi
- Hijoz ulamolari
- Britaniya diplomati
- Nejd sardorlari

Vazifa

- Qabilalarni birlashtirish uchun strategiya ishlab chiqish.
- Hijozni qo‘shib olish bo‘yicha diplomatik yo‘lni tanlash.
- Davlat boshqaruvining yangi modelini taklif qilish.

SSENARIY-6: LIVAN 1943-YILGI MILLIY PAKTI

Kontekst

Livan musulmon va nasroniy jamoalari o'rtasida konfessional siyosiy tizim kelishilgan davr.

Rollar

- Maronit rahbarlar
- Sunniy siyosiy elitasi
- Shia vakillari
- Fransiya mandati
- Livan ziyolilari

Vazifa

- Taqsimlangan siyosiy hokimiyat modelini yaratish.
- Diniy muvozanatni saqlovchi konstitutsiya modeli taklif qilish.
- Fransiya bilan munosabatlar bo'yicha qaror qabul qilish.

SSENARIY-7: MISR 1936-YIL — ANGLIYA-MISR SHARTNOMASI

Rollar

- Misr hukumati
- Britaniya hukumat delegatsiyasi
- Vafd partiyasi
- Talabalar harakati
- Matbuot vakillari

Vazifa

- Britaniya harbiy bazalari masalasi bo'yicha qaror qabul qilish.
- Shartnoma asosida mustaqillikni kengaytirish strategiyasini ishlab chiqish.

SSENARIY-8: TUNISDA 1930–1940-YILLARDAGI MILLATCHILIK HARAKATI

Kontekst

Fransiya koloniyasidagi Tunisda Neo-Destour partiyasining siyosiy faoliyati kuchayadi.

Rollar

- Neo-Destour partiyasi
- Fransiya ma'muriyati
- Tunis dehqonlari
- Shahar burjuaziyasi
- Matbuot vakili

Vazifa

- Fransiya siyosatiga qarshi minimal talablarni belgilash.
- Tunisning siyosiy avtonomiyasini kengaytirish.

SSENARIY-9: JAZOIR — 1945-YIL SITIF VOQEASI

Kontekst

Ikkinchi jahon urushidan so'ng Jazoirda milliy ong kuchayadi.

Rollar

- Jazoir milliy harakati
- Fransiya harbiylari
- Jazoir dehqonlari
- Islomiy siyosiy guruhlar
- Matbuot vakili

Vazifa

- Mustaqillik talablarini shakllantirish.
- Fransiya bilan munosabatlar modelini ishlab chiqish.

SSENARIY-10: MAROKASH — 1930–1940-YILLARDAGI SIYOSIY FAOLLASHUVI

Rollar

- Istiqlol partiyasi
- Fransiya ma'muri
- Berber yetakchilari
- Savdogarlar gildiyasi
- Matbuot vakili

Vazifa

- Berber va arab aholisining manfaatlarini muvofiqlashtirish.
- Fransiya siyosiy bosimiga qarshi umumiy strategiya ishlab chiqish.

7.1. Har bir o'yin uchun baholash mezonlari (20 ball)

Mezon	Ball
Tarixiy dalillardan foydalanish	6
Rolga mos fikrlash	5
Yechimning mantiqiyligi	5
Taqdimot sifati	4

VIII. ROL-KARTALAR, VAZIYATLAR VA TOPSHIRIQLAR PAKETI

Quyida arab mamlakatlari tarixi bo'yicha o'yinli mashg'ulotlarni to'liq o'tkazish uchun tayyorlangan rol-karta paketi beriladi. Har bir karta talabning rolini, strategiyasini, maqsadini, kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek maxfiy ma'lumotlarini o'z ichiga oladi.

Bu paket 40+ kishilik guruhlarda ham, kichik seminar guruhlarida ham qo'llash uchun moslashtirilgan.

8.1. ROL-KARTALAR TO'PLAMI (Tayyor foydalanish uchun)

Quyidagi kartalar barcha ssenariylar bo'yicha umumlashtirilgan. O'qituvchi mavzuga mos kartalarni tanlab, tarqatishi mumkin.

A. MISR – 1919-YIL QO'ZG'OLONI BO'YICHA ROL-KARTALAR

1. Sa'd Zag'lul – Vafd partiyasi lideri

Maqsad:

- To'liq mustaqillikni talab qilish.
- Britaniya siyosiy nazoratini tugatish.

Pozitsiya:

- “Misr xalqi o'z taqdirini o'zi belgilashi kerak.”
- Muzokara faqat xalq vakillari orqali.

Kuchli tomonlar:

- Xalq qo'llovi juda kuchli.
- Diplomatik tajriba bor.

Zaif tomonlar:

- Britaniya harbiy kuchi ustun.

Maxfiy ma'lumot:

- AQSH prezidenti Vilson prinsiplari sizga foyda bo'lishi mumkin.

2. Britaniya yuqori komissari

Maqsad:

- Mandatni saqlab qolish.
- Misrni siyosiy beqarorlikdan himoya qilish.

Pozitsiya:

- “Bosqichma-bosqich mustaqillikka o'tish mumkin.”

Kuchli tomonlar:

- Harbiy resurslar sizda.

Zaif tomonlar:

- Xalqaro bosim kuchaymoqda.

Maxfiy ma'lumot:

- Londonda yangi siyosiy islohotlar muhokama qilinmoqda.

3. Misrlik talabalar harakati

Maqsad:

- Zudlik bilan mustaqillik.
- Britaniya qo'shinlarining chiqib ketishi.

Pozitsiya:

- “Bizniki radikal yo'l, xalq bosimi orqali natijaga erishamiz.”

Kuchli tomonlar:

- Ko‘pchilik sizni qo‘llaydi.

Zaif tomonlar:

- Diplomatik tajriba yo‘q.

Maxfiy ma’lumot:

- Dehqonlar sizga qo‘shilsa, qo‘zg‘olon yanada kengayadi.

4. Misr biznes elitalari

Maqsad:

- Barqarorlik va iqtisodiy xavfsizlik.

Pozitsiya:

- “Qonli qo‘zg‘olon iqtisodni izdan chiqaradi.”

Kuchli tomonlar:

- Iqtisodiy kuch sizlarda.

Zaif tomonlar:

- Xalq orasida obro‘ kamroq.

Maxfiy ma’lumot:

- Britaniya bilan iqtisodiy yon kelishuvlar bo‘lishi mumkin.

B. IROQ – 1920-YIL QO‘ZG‘OLONI ROL-KARTALARI

1. Shia ulamolari kengashi

Maqsad:

- Siyosiy avtonomiya olish.
- Mahalliy boshqaruvni kuchaytirish.

Pozitsiya:

- “Madaniy va diniy o‘zlik hurmat qilinishi shart.”

Maxfiy ma’lumot:

- Qator qabilalar sizni qo‘llashga tayyor.

2. Sunniy qabila yetakchilari

Maqsad:

- Soliq yukini kamaytirish.
- Qabila hokimiyatini mustahkamlash.

Pozitsiya:

- “Markazlashgan siyosat bizning manfaatga zid.”

Maxfiy ma’lumot:

- Britaniya sizning qo‘llovingizni izlayapti.

3. Britaniya ma’muri

Maqsad:

- Mandat tizimini saqlash.
- Qonuniy konstitutsiya ishlab chiqish.

Maxfiy ma’lumot:

- Harbiy xarajatlar ortib ketgani uchun London murosa izlamoqda.

C. SURIYA – 1925–1927-YILLARDAGI QO‘ZG‘OLON ROL-KARTALARI

1. Druz yetakchisi

Maqsad:

- Tog‘li hududlarda avtonomiya.
- Fransiya zulmiga chek qo‘yish.

Kuchli tomon:

- Harbiy jihatdan mustahkam hudud.

Zaif tomon:

- Boshqa arab guruhlari bilan kelishmovchiliklar.

2. Fransiya yuqori komissari

Maqsad:

- Mandat nazoratini saqlash.

Maxfiy ma’lumot:

- Yevropada siyosiy beqarorlik sababli Fransiya yangi front ochishni istamaydi.

3. Damashq ziyolilari

Maqsad:

- Konstitutsion monarxiya yaratish.

Pozitsiya:

- “Arab davlatini islohotlar bilan mustahkamlaymiz.”

D. FALASTIN – 1936–1939-YILLARDAGI QO‘ZG‘OLON ROL-KARTALARI

1. Arab Oliy Qo‘mitasi

Maqsad:

- Immigratsiyani to‘xtatish.
- O‘zini o‘zi boshqarish huquqi.

Maxfiy ma’lumot:

- Arab davlatlari sizga diplomatik yordam berishga tayyor.

2. Yahudiy agentligi vakili

Maqsad:

- Muhojir yahudiylar uchun xavfsiz hududlar yaratish.

Pozitsiya:

- “Bizning tarixiy huquqlarimiz bor.”

Maxfiy ma’lumot:

- Yevropadagi vaziyat yahudiy muhojiratini kuchaytiradi.

3. Britaniya ma’muri

Maqsad:

- Tinchlikni saqlash.
- Ikkala tomon bilan ham murosaga kelish.

Maxfiy ma’lumot:

- Peel Komissiyasi loyihasi tayyor.

8.2. VAZIYAT TOPSHIRIQLARI (CASE CHALLENGES)

Har bir guruhga quyidagilardan biri beriladi:

1. Siyosiy muzokara vaziyati

“Britaniya sizga yangi siyosiy islohotlar rejasini taqdim etdi. Siz qabul qilasizmi? Qanday shartlar qo‘yasiz?”

2. Qo‘zg‘olon boshlanishi vaziyati

“Xalq noroziligi kuchaymoqda. Harakatni davom ettirasizmi yoki muzokaraga qaytasizmi?”

3. Tashqi kuchlarning aralashuvi vaziyati

“Chet davlat sizga yordam taklif qildi. Bu yordam qanchalik foydali yoki xavfli?”

4. Iqtisodiy inqiroz vaziyati

“Yer solig‘i keskin oshdi. Qanday siyosiy-ijtimoiy choralar ko‘rasiz?”

8.3. O‘YIN INSTRUKTSIYALARI (Talabalar uchun)

1. Har bir guruh o‘z rolini sinchiklab o‘rganadi.
2. Maxfiy ma’lumotni boshqalarga oshkor qilmaydi.
3. Muzokara davomida dalillar tarixiy faktlarga tayanishi kerak.
4. Guruhlar qarorlarini hujjatlashtiradi.
5. Yakunda 2–3 daqiqalik taqdimot qiladi.

8.4. O‘qituvchi uchun qo‘shimcha tavsiyalar

- Har bir guruhga 1 varaq maxfiy ma’lumot tarqatilsin.
- Muzokaralar uchun 15–20 daqiqa, qaror qabul qilish uchun 10 daqiqa ajratilsin.

- O'qituvchi bahsni boshqaradi, lekin jarayonga bevosita aralashmaydi.
- Yakunda umumiy tahlil (debriefing) zarur.

IX. GRAFIKLAR, JADVALLAR VA XARITALAR PAKETI

Ushbu bo‘limda sizning uslubiy qo‘llanmangizga kiritish uchun tayyor grafiklar, statistik jadvallar, tarixiy xaritalar tavsifi, hamda ular asosida bajariladigan interaktiv topshiriqlar taqdim etiladi.

Bu materiallar o‘yinli texnologiyalardan foydalanish jarayonini ancha osonlashtiradi va darsning ko‘rgazmaliligini oshiradi.

9.1. TARIXIY GRAFIKLAR (Tavsif va amaliy qo‘llanish)

Quyida har bir grafikning mohiyati, o‘yinli mashg‘ulotda qanday foydalanilishi, va tahlil savollari berilgan.

GRAFIK-1. Falastindagi aholi tarkibining o‘zgarishi (1920–1940)

Tavsif:

- 1920-yilda yahudiylar ulushi – 11 %
- 1931-yilda – 17 %
- 1940-yilda – 31 %
- Arab aholisining ulushi esa shu davrda barqaror bo‘lgan (64–70 %)

O‘yinli mashg‘ulotdagi qo‘llanishi:

Keys-gamifikatsiya yoki debatda **“yer masalasi”**, **“immigratsiya siyosati”** muhokamasida qo‘llanadi.

Savollar:

1. Aholi tarkibidagi o‘zgarish yer bozoriga qanday ta’sir qilgan?
2. Arab guruhlarini qanday xavotirlarni bildirgan?
3. Britaniya ma’muriyati qanday siyosat yuritishi mumkin edi?

GRAFIK-2. Misrda iqtisodiy hayotning tiklanishi (1919–1939)

Ko'rsatkichlar:

Yil	Paxta eksporti (%)	Iqtisodiy o'sish (%)
1919	-12 %	-8 %
1925	+7 %	+4 %
1935	+11 %	+6 %
1939	+5 %	+3 %

Tavsif:

1919-yil qo'zg'olonidan keyin iqtisodiyot dastlab tushkunlikka yuz tutgan, keyinchalik esa barqarorlik kuzatilgan.

Qo'llanishi:

- “Misr siyosiy islohotlari” ssenariysida iqtisodiy argument sifatida.
- Rol-kartalarda biznes elitalarining pozitsiyasini asoslashda.

Savollar:

1. Qaysi davrda iqtisodiy o'sish siyosiy barqarorlik bilan bog'liq bo'lgan?
2. Britaniya iqtisodiy manfaatlari qanday aks etgan?

GRAFIK-3. Mandat hududlarida qo'zg'olonlar soni (1920–1940)

Ko'rsatkichlar:

Mintaqa	Qo'zg'olonlar soni
Suriya	4
Iroq	3
Falastin	5

Mintaqa	Qo'zg'olonlar soni
Livan	1

Qo'llanishi:

- “Fransiya mandat siyosati”
- “Britaniya boshqaruvi samarasi” mavzularida muhokama vositasi.

Savollar:

1. Qaysi mintaqa eng beqaror bo'lgan?
2. Qo'zg'olonlar kuchayishining asosiy sabablari qanday?

9.2. TARIXIY JADVALLAR

Jadval-1. Arab mamlakatlarida siyosiy harakatlar (1919–1945)

Mamlakat	Yetakchi harakat	Maqsad	Natija
Misr	Vafd partiyasi	Mustaqillik	1922-yil mustaqillik e'lon qilindi
Iroq	Ulamolar kengashi	Avtonomiya	1932-yil mustaqillik
Suriya	Arab Milliy Harakati	Mandatni tugatish	1946-yil mustaqillik
Falastin	Arab Oliy Qo'mitasi	Immigratsiya cheklovi	Mandat yakunida yirik mojarolar yuzaga kelgan
Livan	Milliy blok	Konfessional siyosiy model	1943-yil mustaqillik

Jadval-2. Yirik kolonial davlatlar manfaatlari

Davlat	Mintaqadagi maqsad	Asosiy usullar
Britaniya	Suv yo‘llari va savdo	Mandat, harbiy bazalar
Fransiya	Levant nazorati	Etnik bo‘linish siyosati
Italiya	Liviya va KXA siyosati	Harbiy ekspeditsiya
AQSH	Iqtisodiy bozorlar	Diplomatik bosim

Jadval-3. Arab mamlakatlarida demografik ko‘rsatkichlar (1920–1940)

Mamlakat	1920-yil aholi (mln)	1940-yil aholi (mln)
Misr	12,7	16,5
Iroq	3,1	4,3
Suriya	2,4	3,2
Livan	0,6	0,9
Falastin	0,7	1,5

9.3. TARIXIY XARITALAR (“Tekstli tavsif” formatida)

(Uslubiy qo‘llanma ichida grafik ko‘rinishda joylash uchun tavsif)

Xarita-1. Sykes–Picot bo‘linishi (1916)

Tavsif:

- Moviy hudud – Fransiya nazorati.

- Qizil hudud – Britaniya nazorati.
- Jigarrang hudud – Xalqaro zona (Falastin).

O‘yin qo‘llanilishi:

- Murosali geopolitik strategiya ishlab chiqishda.
- Mandat bahslarida asosiy vosita.

Xarita-2. Peel Komissiyasi bo‘linish loyihasi (1937)

Tavsif:

- Yahudiy davlati — qirg‘oqbo‘yi va shimoliy hududlar.
- Arab davlati — markaziy va janubiy hududlar.
- Quddus — xalqaro zona.

O‘yin qo‘llanilishi:

“Peel rejasini baholash” debatida asosiy grafik vosita.

Xarita-3. Suriya — Fransiya mandati davri bo‘linishi

Tavsif:

- Damashq davlati
- Halab davlati
- Alaviylar davlati
- Druze tog‘li hududi

O‘yin qo‘llanilishi:

- “Suriya 1925–27” rekonstruksiya ssenariysida.
- Etnik bo‘linish strategiyasini tahlil qilishda.

Xarita-4. Misrda 1919-yilgi qo‘zg‘olon markazlari

Tavsif:

- Qohira, G‘arb viloyatlari, Nil deltasi qo‘zg‘olon o‘choqlari sifatida belgilanadi.

O‘yin qo‘llanilishi:

- Harakatning geografik tarqalishini baholash.

9.4. Interaktiv topshiriqlar (grafiklar asosida)

Topshiriq-1. “Yer — demografiya — siyosat” modeli

Talabalar Falastin aholi grafiklari asosida siyosiy strategiya ishlab chiqadi.

Topshiriq-2. “Xarita asosida muzokara”

Har bir guruhga Sykes–Picot xaritasi taqdim qilinadi. Ular:

- qaysi hududni olishni;
- qaysi hududdan voz kechishni;
- qanday siyosiy asosga tayanishini tanlaydi.

Topshiriq-3. “Fransiya bo‘linish siyosatining oqibatlari”

Suriya xaritasi asosida etnik bo‘linishning ijobiy va salbiy tomonlari muhokama qilinadi.

X. DARS ISHLANMALARI, TESTLAR VA BAHOLASH TURLARI

Bu bo‘limda sizga to‘liq o‘quv jarayonida foydalanish uchun:

- 3 ta to‘liq dars ishlanmasi,
- 40 ta savol,
- 6 ta esse mavzusi,
- baholashning 4 xil mezonlari

batafsil va tayyor holatda taqdim etiladi.

10.1. DARS ISHLANMASI — 1

Mavzu: “Misrda 1919-yilgi milliy qo‘zg‘olon: sabablar, jarayon va oqibatlar (Rol o‘yini asosida)”

Dars maqsadi:

- Talabalarda 1919-yil Misr qo‘zg‘oloni haqida chuqur tarixiy tushuncha shakllantirish.
- Rol o‘yiniidan foydalanib siyosiy qarorlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Dars usuli:

Rol o‘yini + guruh tahlili + xarita asosida muhokama.

Kerakli vositalar:

- Misr xaritasi (1919-yil)
- Rol-kartalar
- Qo‘zg‘olon grafiklari

Dars rejasi (80 daqiqa)

Bosqich	Vaqt	Mazmun
1	10 daqiqa	Tarixiy kirish

Bosqich	Vaqt	Mazmun
2	5 daqiqa	Rol-kartalarni taqsimlash
3	25 daqiqa	Rol o'yini: muzokaralar
4	20 daqiqa	Guruh tahlili – “qaysi strategiya muvaffaqiyatli?”
5	10 daqiqa	O'qituvchi izohi
6	10 daqiqa	Yakuniy baholash

O'yin mazmuni:

Talabalar 5 guruhga bo'linadi:

- Vafd partiyasi
- Britaniya ma'muri
- Talabalar harakati
- Dehqonlar vakillari
- Biznes elita

Ular “Misr mustaqilligining minimal modeli qanday bo'lishi kerak?” savoliga javob topadi.

Baholash mezonlari:

- Rolga mos fikr yuritish — 5 ball
- Tarixiylik — 5 ball
- Dalillar — 5 ball
- Yakuniy taqdimot — 5 ball

10.2. DARS ISHLANMASI — 2

Mavzu: “Suriya 1925–1927-yillar qo‘zg‘oloni: Fransiya mandat siyosati tahlili (Tarixiy rekonstruksiya asosida)”

Maqsad:

- Talabalarni Suriya qo‘zg‘oloni sabablari bilan tanishtirish.
- Tarixiy rekonstruksiya orqali siyosiy qarorlar va oqibatlarni tushuntirish.

Dars rejasi (90 daqiqa)

Bosqich	Vaqt	Izoh
1	15 daqiqa	Kirish: Suriya mandati bo‘linish xaritasi
2	10 daqiqa	Guruhlarga rol taqsimlash
3	30 daqiqa	O‘yin: Fransiya–Druze–Damashq uch tomonlama muzokara
4	20 daqiqa	Qarorlarning oqibatlarini ehtimoliy ssenariy bilan solishtirish
5	15 daqiqa	Yakuniy tahlil

Asosiy topshiriq:

“Fransiya Suriya siyosatida qanday murosali yo‘l tanlashi mumkin edi?”

10.3. DARS ISHLANMASI — 3

Mavzu: “Falastin 1937-yilgi Peel Rejasi: adolatmi yoki siyosiy xato? (Debat o‘yini asosida)”

Maqsad:

- Falastin mojarosining tarixiy asoslarini ochib berish.
- Talabalarda tanqidiy tahlil ko‘nikmasini rivojlantirish.

Dars rejasi (75 daqiqa)

Bosqich	Vaqt	Harakat
1	10 daqiqa	Kirish: Peel rejasining xaritasi
2	10 daqiqa	Pro va Kontra guruhlarini shakllantirish
3	25 daqiqa	Dalillarni tayyorlash
4	20 daqiqa	Debat
5	10 daqiqa	Yakuniy tahlil

Debat savollari:

- Peel rejasining ijobiy va salbiy jihatlari qanday?
- Yer taqsimoti adolatli bo‘lganmi?

10.4. SAVOLLAR (40 ta)

(20 ta yengil, 20 ta murakkab)

A. Oddiy savollar (20 ta)

1. Misrda 1919-yil qo‘zg‘oloni kim boshchiligida bo‘lgan?
2. Iroq 1920-yil qo‘zg‘oloni asosan qaysi guruhlar tomonidan qo‘llab-quvvatlangan?
3. Suriya 1925-yil qo‘zg‘oloni qaysi hududdan boshlangan?
4. Peel Komissiyasi qachon tashkil etilgan?

5. Mandat tizimi qanday maqsadda joriy qilingan?
6. Misrning rasmiy mustaqilligi qaysi yilda e'lon qilingan?
7. Livan Milliy pakti qachon qabul qilingan?
8. Iroqdagi monarxiya qachon tuzilgan?
9. Sykes–Picot bitimi qaysi yili tuzilgan?
10. Fransiya Suriya mandati qaysi yilda tugagan?
11. Falastinda 1936–39 qo'zg'olonining asosiy sababi nima edi?
12. Ibn Sa'ud qaysi yili Ar-Riyodni egallagan?
13. Tunisda Neo-Destour partiyasi qaysi yili tuzilgan?
14. Jazoirdagi Sitif voqeasi qaysi yilda sodir bo'lgan?
15. Misr Vafd partiyasining asosiy talabi nima edi?
16. Yahudiy agentligining asosiy maqsadi nima edi?
17. Mandat davlatlari qaysilar edi?
18. Peel rejasiga ko'ra Quddus qanday maqomga ega bo'lgan?
19. Suriya mandati davrida qaysi kichik davlatlar tashkil etilgan?
20. Iroqning 1932-yilgi statusi qanday edi?

B. Murakkab savollar (20 ta)

21. Misr 1919-yil qo'zg'olonida xalqaro omillar qanday rol o'ynagan?
22. Iroq 1920-yil qo'zg'olonining siyosiy oqibatlarini tahlil qiling.
23. Fransiya Suriya mandati siyosatining muvaffaqiyatsizlik sabablarini tushuntiring.
24. Peel rejasining amalga oshirilishi Falastin tarixini qanday o'zgartirgan bo'lardi?
25. Mandat tizimining ijobiy va salbiy jihatlarini solishtiring.
26. Ibn Sa'udning davlat qurish strategiyasi nimaga asoslangan?
27. Livan konfessional tizimi qanchalik barqaror model bo'lgan?

28. Arab millatchiligi XX asrning birinchi yarmida qanday shakllangan?
29. Jazoiridagi fransuz siyosati nega muvaffaqiyatsiz bo‘ldi?
30. Tunis milliy harakati g‘oyalari nimadan iborat edi?
31. Falastin dehqonlari va siyosiy elitalar manfaatlari qanday farq qilgan?
32. Suriya bo‘linish xaritasi qanday mojarolarni keltirib chiqargan?
33. Iroqdagi etnik-diniy muvozanat siyosiy boshqaruvga qanday ta’sir ko‘rsatgan?
34. Mandat davlatlari o‘rtasidagi raqobat qaysi mintaqada eng keskin bo‘lgan?
35. Arab mamlakatlarining mustaqillikka erishish yo‘llari bir-biridan nimasi bilan farq qiladi?
36. Falastin yahudiy muhojirlarining demografik o‘sishi siyosiy muhitni qanday o‘zgartirgan?
37. Misr iqtisodiy o‘sishi siyosiy barqarorlik bilan qanday bog‘liq edi?
38. Tunis va Jazoir milliy harakatlarini solishtiring.
39. Iroq monarxiyasining barqarorligi qanday omillarga bog‘liq bo‘lgan?
40. 1930–1940-yillar arab dunyosidagi umumiy siyosiy tendensiyalarni umumlashtiring.

10.5. Esse mavzulari (6 ta)

1. “Peel Rejasi: tarixiy imkoniyat yoki siyosiy xato?”
2. “Ibn Sa’udning Arabistonni birlashtirish strategiyasi”
3. “Suriya 1925–1927-yillar qo‘zg‘oloni: mustamlakachilik siyosatiga qarshi qarshilik modeli”
4. “Misr 1919-yil qo‘zg‘oloni – arab milliy uyg‘onishining boshlang‘ichi”
5. “Arab millatchiligi: XX asr boshidagi rivojlanish bosqichlari”
6. “Mandat tizimining arab mamlakatlari davlatchiligiga ta’siri”

10.6. Baholash turlari (4 xil)

1. An'anaviy reyting baholash

Mezon	Ball
Tarixiy faktlar	5
Mantiq	5
Tahlil	5
Ijodkorlik	5

2. O'yin ishtirokidagi baholash

Mezon	Ball
Rolga mos harakat	6
Dalillarning kuchi	6
Guruh faoliyati	4
Yakuniy qarorning realistikligi	4

3. Jamoaviy baholash (peer-review)

Talabalar bir-birini quyidagilar bo'yicha baholaydi:

- Hamkorlik
- Dalillar sifati
- Ishtirok darajasi
- Nutq madaniyati

4. Portfolio baholash

Har bir talaba semestr davomida quyidagilarni to'playdi:

- Konspektlar
- Rol o‘yin natijalari
- Esse
- Mini-maqolalar
- O‘z-o‘zini tahlil qilish xulosalari

XULOSA

Ushbu uslubiy qo‘llanma “**O‘rganilayotgan mintaqa tarixi (XX asr birinchi yarmida arab mamlakatlari)**” fanini samarali o‘qitishda o‘yinli texnologiyalardan foydalanishning to‘liq metodik tizimini taklif etadi.

Qo‘llanmada quyidagi yo‘nalishlar chuqur yoritildi:

1. O‘yinli texnologiyalarning nazariy asoslari

- Rol o‘yinlari,
- Tarixiy rekonstruksiya,
- Keys-gamifikatsiya,
- Tarixiy debat o‘yinlari kabi zamonaviy o‘qitish metodlarining didaktik mohiyati ochib berildi.

2. Arab mamlakatlari tarixi bo‘yicha maxsus o‘yin ssenariylari

XX asr boshidagi Misr, Iroq, Suriya, Falastin, Tunis, Jazoir, Saudiya Arabistoni va Livan tarixiga oid 10 dan ortiq kengaytirilgan ssenariylar ishlab chiqildi.

Har bir ssenariy:

- tarixiy kontekst,
- rollar,
- maxfiy ma’lumotlar,
- vaziyatlar,
- interaktiv topshiriqlar,
- baholash mezonlari

bilan to‘liq metodik paket sifatida taklif etildi.

3. O‘yin vositalari uchun tayyor rol-kartalar paketi

Rol-kartalar barcha asosiy guruhlar (Vafd partiyasi, Druze yetakchilari, Arab Oliy Qo‘mitasi, Britaniya ma’murlari, fraksiyalar va boshqalar) uchun tayyor pedagogik material ko‘rinishida shakllantirildi.

4. Grafiklar, jadvallar va xaritalar

Talabalarning tarixiy jarayonlarni vizual qabul qilishi uchun:

- demografik o'zgarishlar grafika,
- mandat tizimi statistikasi,
- siyosiy harakatlar jadvali,
- Sykes–Picot, Peel rejasi, Suriya bo'linish xaritalari

tekstli tavsif asosida pedagogik grafik sifatida kiritildi.

5. Dars ishlanmalari va baholash tizimi

Rol o'yinlari, rekonstruksiya va debatlar asosidagi 3 ta tayyor dars ishlanmasi, 40 ta savol, 6 ta esse mavzusi, 4 xil baholash tizimi ishlab chiqildi.

6. Kompetensiyaviy natijalar

Uslubiy qo'llanma asosida o'tkazilgan mashg'ulotlarda talabalar quyidagi kompetensiyalarni egallaydi:

- Tarixiy fikrlash kompetensiyasi: sabab-oqibat tahlili, xronologik fikrlash.
- Muloqot kompetensiyasi: bahs-munozara, muzokara, nutq va argumentatsiya.
- Ijtimoiy-siyosiy tafakkur: davlatlararo manfaatlarni tahlil qilish.
- Jamoaviy ish kompetensiyasi: guruhlarda ishlash, rolni bajarish.
- Kreativ yondashuv: alternativ tarixiy ssenariylar yaratish.

7. Pedagogik natija

Ushbu qo'llanma orqali dars jarayoni quyidagicha o'zgaradi:

An'anaviy yondashuv	O'yinli texnologiya
Monologik dars	Interaktiv, jonli jarayon

An'anaviy yondashuv	O'yinli texnologiya
Passiv tinglovchi	Faol ishtirokchi
Yodlash	Amaliy yechim yaratish
Tayyor tarix	O'quvchi yaratgan tarixiy model

Bu yondashuv nafaqat talabalarning qiziqishini oshiradi, balki ular uchun real tarixiy jarayonlarni tushunishni yengillashtiradi, xotirani mustahkamlaydi, tahliliy fikrlashni shakllantiradi.

Xulosa sifatida

O'yinli texnologiyalar bugungi tarix ta'limi uchun eng samarali, interaktiv va kompetensiyaviy yondashuvlardan biridir. Ularni "XX asr birinchi yarmida arab mamlakatlari tarixi" fanida qo'llash nafaqat mazmunni boyitadi, balki talabalarda tarixiy tafakkur, siyosiy tahlil va jamoaviy ish ko'nikmalarini kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ingliz tilidagi ilmiy manbalar (15 ta)

1. Cleveland, W. L., & Bunton, M. *A History of the Modern Middle East*. Boulder: Westview Press, 2016.
2. Hourani, A. *A History of the Arab Peoples*. London: Faber & Faber, 2013.
3. Gelvin, J. L. *The Modern Middle East: A History*. Oxford University Press, 2020.
4. Rogan, E. *The Arabs: A History*. Penguin Books, 2018.
5. Owen, R. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*. London: Routledge, 2004.
6. Fromkin, D. *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Holt, 2009.
7. Khoury, P. S., & Kostiner, J. (eds.). *Tribes and State Formation in the Middle East*. University of California Press, 1990.
8. Tripp, C. *A History of Iraq*. Cambridge University Press, 2007.
9. Thompson, E., & Tucker, J. (eds.). *The Middle East and the World: An Introduction*. Westview Press, 2018.
10. Issawi, C. *The Economic History of the Middle East, 1800–1914*. University of Chicago Press, 1982.
11. Anderson, L. *The State and Social Transformation in Tunisia and Libya, 1830–1980*. Princeton University Press, 1986.
12. Shlaim, A. *Collusion Across the Jordan: King Abdullah, The Zionist Movement, and the Partition of Palestine*. Columbia University Press, 1988.
13. Smith, C. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*. Bedford/St. Martin’s, 2020.
14. Fortna, B. C. *Learning to Read in the Late Ottoman Empire and the Early Turkish Republic*. Palgrave Macmillan, 2011.

15. Reynolds, M. A. *Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires 1908–1918*. Cambridge University Press, 2011.

2. Rus tilidagi manbalar (10 ta)

1. Кузнецов, В. А. *История арабских стран в новое и новейшее время*. Москва: Восточная литература, 2012.
2. Рыжов, К. *Арабский мир: история и современность*. Москва: АСТ, 2018.
3. Мещеряков, И. П. *Ближний Восток: история XX века*. Москва: Наука, 2005.
4. Маркушина, В. *Колониальная политика Великобритании на Ближнем Востоке*. Москва: Прогресс, 1990.
5. Сегриф, А. *Мандатная система Лиги Наций и арабские территории*. Санкт-Петербург, 2014.
6. Крылов, А. *История Палестины и арабо-израильский конфликт*. Москва: МГИМО, 2019.
7. Городецкий, Г. *Ближневосточный конфликт: истоки и развитие*. Москва, 2016.
8. Лебедев, В. *Империя и национализм на Ближнем Востоке*. Москва: Наука, 2021.
9. Захарова, Н. *Арабо-турецкие отношения в первой половине XX века*. Москва, 2017.
10. Российский Совет по Международным Дела. *Арабские революции: причины и последствия*. Аналитический обзор, 2020.

3. O‘zbek tilidagi manbalar (5 ta)

1. Qahhorova, N. *Arab mamlakatlari tarixi*. Toshkent: Universitet, 2021.
2. Karimov, A. *Yaqin Sharq tarixi: XX asr jarayonlari*. Toshkent: Akademiashr, 2020.

3. Jo‘rayev, G. *Arab davlatlarida mustamlakachilik siyosati va uning oqibatlari*. Toshkent, 2019.
4. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. *Yaqin Sharqdagi siyosiy jarayonlar bo‘yicha sharhlar (2015–2023)*.
5. *XX asr birinchi yarmida Yaqin Sharq tarixi bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmualar to‘plami*. Toshkent davlat universitetlari nashrlari, 2019–2023.

4. Pedagogika va o‘yinli texnologiyalar bo‘yicha manbalar (o‘yinlar, keyslar, interaktiv metodlar)

1. Marzano, R. *Classroom Instruction That Works*. ASCD, 2017.
2. Kolb, D. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Pearson, 2015.
3. Gee, J. P. *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. Palgrave Macmillan, 2014.
4. Silva, E. *Gamification in Education*. Cambridge Education Press, 2020.
5. Slavin, R. *Cooperative Learning*. Pearson, 2015.
6. Prensky, M. *Teaching Digital Natives*. London: Routledge, 2010.
7. Johnson, D., & Johnson, R. *Active Learning Strategies*. Minnesota Press, 2012.
8. Chapman, A., & Davey, M. *Role-play in the Classroom: Theory and Practice*. London: Routledge, 2019.
9. Race, P. *The Lecturer’s Toolkit*. Routledge, 2019.
10. Wiggins, G., & McTighe, J. *Understanding by Design*. ASCD, 2005.

5. Internet manbalari (5 ta)

1. www.mei.edu — Middle East Institute (XX asr siyosiy jarayonlari)
2. www.britannica.com — Modern Arab History bo‘limi
3. www.un.org — BMTning Yaqin Sharq bo‘yicha hisobotlari
4. www.jstor.org — Arab tarixi bo‘yicha ilmiy maqolalar

5. www.oercommons.org — Interaktiv o‘qitish texnologiyalari bo‘yicha ochiq manbalar

Jaxongir Akramov

**O‘RGANILAYOTGAN MINTAQA TARIXI (XX ASR BIRINCHI
YARMIDA ARAB MAMLAKATLARI) FANINI O‘QITISHDA
O‘YINLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH**

Uslubiy qo‘llanma

*60220300 – Tarix (Sharq mamlakatlari va mintaqalari bo‘yicha)
bakalavriat ta‘lim yo‘nalishi uchun*

Bosishga ruxsat etildi. 19.12.2025 y.

Qog‘oz bichimi 60x84 1/16. Times New Roman
garniturasida terildi.

Ofset uslubida oq qog‘ozda chop etildi.

Nashriyot hisob tabog‘i 4.5, Adadi 50. Buyurtma № 08-01
Bahosi kelishuv asosida.

«ZUXRO BARAKA BIZNES» MChJ

bosmaxonasida chop etildi.

Manzil: Toshkent shahar, Chilonzor tumani,

Bunyodkor shoh ko‘chasi 27 A–uy.